

ANTE GLAVIČIĆ

OSTACI CRKVICA SV. VIDA U SENJU I KARLOBAGU

Prilog istraživanju starohrvatskih sakralnih objekata Velebita - II. dio

Ante Glavičić
Gradski muzej
HR 53270 Senj

UDK: 72.032(497.5 Senj)+72.033(497.5 Karlobag)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1996-12-03

U članku autor opisuje dvije crkvice sv. Vida, i to jedne na periferiji grada Senja i druge na brijegu Drvišica ponad Karlobaga. Njihov postanak i titulare objašnjava u kontekstu kulturnih tradicija i vjerovanja starih Hrvata prije nego su primili kršćanstvo, pa kult sv. Vida dovodi u vezu s poganskim kultom Svantovida.

Opis crkve sv. Vida ponad Karlobaga popratio je i opisom Drvišice (Vidovgrada) na kojoj je u željezno doba bilo središte zajednice Bekosa, u rimsko doba postoji *municipium Vegium*, a u srednjem vijeku naselje i utvrđenje *Scrissa*. Zaključuje da je taj prostor u arheološkom i povijesnom pogledu najzanimljiviji u Podgorju i sugerira njegovo kompleksno istraživanje.

Na priobalnom i kopnenom dijelu prostora Velebita i Like pronađeno je vrlo malo tragova materijalne kulture koji bi govorili o načinu života Hrvata iz onoga najstarijeg doba, tj. od njihova naseljenja krajem 6. i početkom 7. st. do 12. st.¹ Nedostatak nalaza nipošto ne znači da na tom prostoru nisu obitavali

¹ Najstariji poznati nalazi iz toga razdoblja potječu iz Stinice kod Jablanca, gdje su pronađeni okovi i jezičci remenja, a pripisuju se avarsko-slavenskoj kulturi 8/9. st. (Kate SIMONI, *Neobjavljeni okovi i jezičci nakitnog stila Blatnica iz Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, III. serija, 19, Zagreb, 1986, 217-228). Tome vremenu pripadaju i nalazi starohrvatskih mačeva "karolinškog" tipa pronađeni u Prozoru (dva komada), Gračacu i Divoselu kod Gospića, koji se datiraju u razdoblje od konca 8. do sredine 9. st. (Janko BELOŠEVIĆ, *Materijalna kultura Hrvata od 7. do 9. stoljeća*, Zagreb, 1980, 60, 83). U grobovima oko crkve sv. Marka u Prozoru kod Otočca pronađene su naušnice i drugi predmeti koji se datiraju u razdoblje 11-13. st. (Josip BRUNŠMID, *Hrvatske razvaline, Razvalina crkve sv.*

Hrvati ili da se u budućnosti tu neće otkriti više starohrvatskih nalazišta. Držimo da je jedini razlog takvom stanju nedovoljna istraženost velikog prostora u sastavu kojeg se uzdiže planina Velebit.

Njezina veličina i tajnovitost inspirirali su mnoga vjerovanja i običaje naroda koji su tu živjeli od davnine i koji su se prepričavanjem prenosili na sljedeće naraštaje. Dolaskom u ove krajeve Hrvati donose i svoju pogansku religiju, svoja vjerovanja i običaje, svoja božanstva koja posebno štiju na odgovarajućim i pomno odabranim mjestima. U sklopu te problematike valjalo bi istražiti i mogući sinkretizam s ranijim vjerovanjima i običajima, a na koje Hrvati nailaze u dodiru s "romaniziranim" stanovnicima ovih krajeva koji su tu preostali nakon propasti antičkih gradova i civilizacije. Neka ranija antička i kršćanska svetišta, zbog niza religioznih podudarnosti, postaju sada svetišta starohrvatskih božanstava, jer je kulturna tradicija svetog mjesta uvijek bitna. Od 9. st., djelovanjem misionara iz Franačke i bizantskih gradova Dalmacije, Hrvati se pokrštavaju, no to ne znači da su odmah i na cijelom svom etničkom prostoru Hrvati pokršteni. Ipak, budući da se duboko ukorijenjena vjerovanja u svijesti ljudi ne mogu jednostavno izbrisati, to je proces koji traje. Hrvati postupno postaju kršćani u pravom značenju te riječi, ali se ni ona ranija vjerovanja ne gube potpuno. Naime, poganska svetišta postaju kršćanska, ali se u njihovim titularima kriju refleksije poganstva, tj. crkve se posvećuju svecima koji se zbog veće ili manje srodnosti u kultu mogu povezati s prije na nekom mjestu štovanim poganskim božanstvom. Tako možemo dovesti u vezu slavenskoga-starohrvatskoga Svantovida, Peruna, Gromovnika, Vodana, Vesnu i druga božanstva svjetla i tame, dobra i zla, života i smrti sa sv. Jurjem, sv. Mihovilom i sv. Ilijom, kršćanskim svecima, zaštitnicima ratara i pastira, stada, šuma i voda, osobito štovanim na podgorskim i ličkim obroncima Velebita. Tu, dakako, uvijek valja imati na umu i one ranije antičke i starokršćanske tradicije koje nisu netragom nestale. Dakle, kršćanska je vjera prodirala u svijest Hrvata kao novina propovijedanjem svećenika, ali i kao nešto što su prepoznavali iz svoga ranijeg i napuštenog vjerovanja. Tako je ona postajala i sastavni dio ranijih tradicija

Ni o staroj vjeri Hrvata po njihovu doseljenu nemamo mnogo podataka, jer se tim pitanjem nisu osobito zanimali niti poduzimali istraživanja naši znanstvenici, etnolozi i povjesničari. Postojeća literatura umnogome je uopćena i na granici bajki i priča iz davnine i previše vezana uz mitologiju južnih

---

Marka kod Poduma blizu Otočca, Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva, n.s., 4, Zagreb, 1901, 44-52).

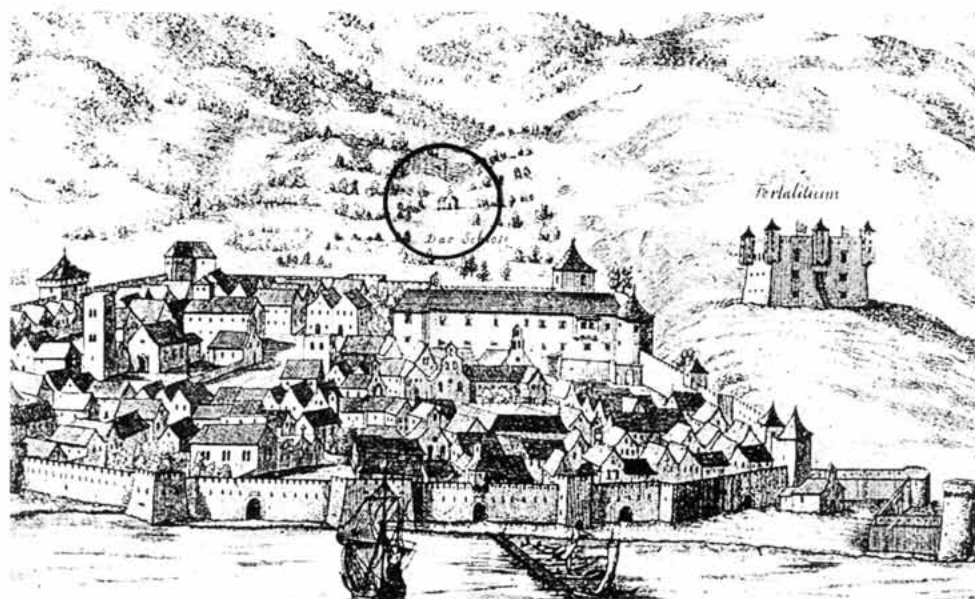
Slavena. Ipak se u zadnje vrijeme i tom problemu posvećuje pozornost pa je na tu temu objavljeno nekoliko vrijednih radova. Ističem radove dr. R. Katičića, dr. N. Crnkovića i mr. I. Lukežića.² Potaknut njima, a na temelju ranijih spoznaja i uvida na terenu, odlučio sam se da kao svoj skroman doprinos proučavanju spomenute problematike obradim dvije crkvice sv. Vida, i to jedne na periferiji grada Senja i druge na brijegu Drvišica ponad Karlobaga. Kako mi se čini, te su dvije crkvice, iako postojeća zdanja pripadaju razdoblju 12.-14. st., zasad najstarije poznate i sačuvane starohrvatske crkvice, čiji se nastanak može povezati uz doba kada Hrvati na ovim prostorima prihvaćaju kršćanstvo.³ Bilo je, naravno, i drugih crkvice koje su nastale u to doba, međutim nisu sačuvane. Jedan je od glavnih razloga nestanka tih i kasnije podignutih crkava dugotrajna borba s Turcima i iseljenje stanovništva. Dio crkava, kao i kuće i drugi objekti, bio je vjerojatno izgrađen od drveta pa je i to razlog zbog kojega su one nestale. Tek istjerivanjem Turaka dolazi do ponovnog naseljavanja opustošenih prostora Like, a za vjerske potrebe novopridošlih stanovnika grade se nove crkve. Većina starih crkava nikada nije obnovljena, a svjedočanstvo njihova postojanja su nazivi *Crkvina*, *Klisa*, *Klostar*, *Opatija*, *Kapelica* ili *Grčka crkva*. Ti nazivi, temeljni ostaci i urušeni zidovi crkvice, kojih je velik broj zasvjedočen u pisanim izvorima,⁴ te pronađeni ulomci kamenog namještaja ukrašenog pleterom,⁵ najprepoznatljivijim obilježjem ranosrednjovjekovnih starohrvatskih crkvice, dokaz su njihova postojanja i obveza da ih treba arheološki istražiti.

² Radoslav KATIČIĆ, *Hoditi - roditi. Tragom tekstova jednoga praslavenskog obreda plodnosti*, *Studia ethnologica*, 1, Zagreb, 1989, 45-65; Vitimir BELAJ, "Zeleni Juraj" u Svetoj zemlji, *Studia ethnologica*, 1, Zagreb, 1989, 65-77; Nikola CRNKOVIĆ, *Prepoznatljivost starohrvatskih poganskih svetišta u dijelu Primorja zapadne Hrvatske*, *Grobnički zbornik*, 2, Rijeka, 1992, 124-142; Irvin LUKEŽIĆ, *O kultu svetoga Vida*, *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka*, 35-36, Rijeka, 1994, 133-143.

³ Pritom se ne smije zaboraviti niti moguća antička i starokršćanska, pa čak ni "ilirski", kulturna tradicija prostora.

⁴ Da Lika i Podgorje u srednjem vijeku nisu nenaseljeni i nepoznati prostori najbolje pokazuju izdvojeni podaci Stjepana Pavičića, koji na tom prostoru bilježi postojanje stotinjak crkvenih objekata (crkava i samostana), zatim dvorova, utvrda, kula, gradina, čardaka, posjeda, putova i prolaza. Isti autor daje i izvrstan pregled društvenoga i gospodarskoga života, te navodi obilje drugih informacija koje se mogu iskoristiti u daljnjem istraživanju cjelokupne srednjovjekovne problematike Like i Podgorja. Usp. Stjepan PAVIČIĆ, *Seobe i naselja u Lici*, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 41, JAZU, Zagreb, 1962,

⁵ Uz neke crkve, odnosno njihove ostatke, pronađeni su ulomci kamene pleterne plastike, npr. na lokalitetu Volarice kod Gospića, Mogoriću jugoistočno od Gospića, Crkvini kod Smiljana (Anđelka HORVAT, *O srednjovjekovnoj sakralnoj umjetnosti Like*, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, znanstveni skup, Otočac 21-23. 9. 1974, Split, 1975, 128-140*). Datiraju se u razdoblje 9.-12. st. Pri izgradnji crkve Blažene Djevice Marije od Karmela na lokalitetu Crkvina (Mandinac) kod Smiljana također su pronađeni ulomci pletera, te grobovi (12-14. st.) s

Sl. 1. Prikaz stare crkvice sv. Vida na Valvasorovoj slici Senja iz godine 1687.

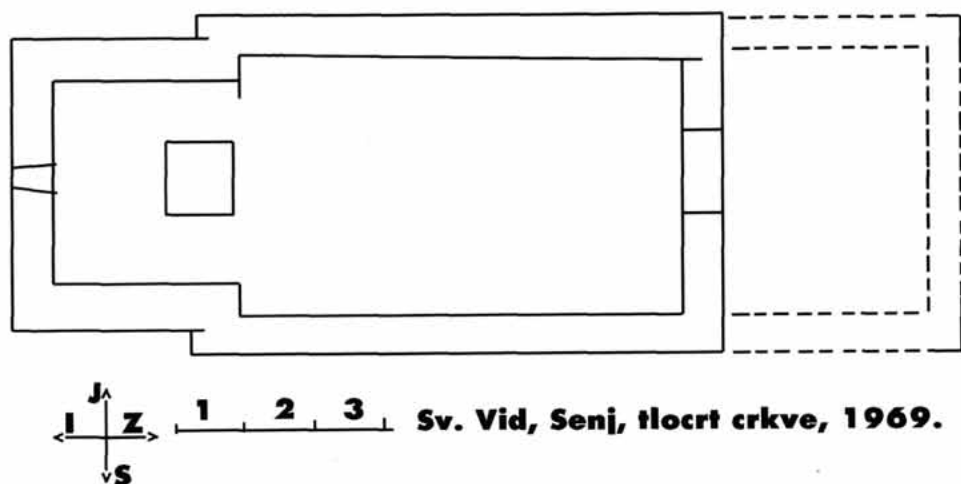
Crkva sv. Vida u Senjskoj dragi

Na kraju Senjske drage (ili Doline sv. Vida) s desne strane korita bujičnog senjskog "Potoka", uz staru cestu koja iz Senja vodi prema prijevoju Vratnik i dalje u unutrašnjost, nalaze se ruševine crkve sv. Vida. Tu je bila i međa između grada Senja i Otočkog regimenta (Vojne krajine). Oko godine 1843. niže stare crkve sv. Vida uređeno je novo senjsko groblje u čijoj je sredini izgrađena grobljanska crkva također posvećena sv. Vidu.⁶ Prema navodu prof. P. Tijana oltarna slika sv. Vida prenesena je iz stare crkve u novu, gdje se i danas nalazi. To znači da je prenesen i kult sv. Vida.

Crkva je orijentirana u pravcu istok - zapad, tj. prati smjer pružanja Drage i korita "Potoka". Njezini vanjski izmjeri iznose: dužina lađe 8,80 m, a apside 2,70 m (ukupno 11,50 m; širina pročelja 5,10 m), debljina zidova u prosjeku

nadgrobnim pločama na kojima su bili glagoljski i latinski natpisi (Andrej VUJNOVIĆ, *Dva ulomka ranoromaničkog pletera iz Smiljana*, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, god. 32, br. 3, Zagreb, 1983, 14-15.

⁶ Pavao TIJAN, *Senj. Kulturno-historijska šetnja gradom po priloženom tlocrtu*, Zagreb, 1932, 58; Pavao TIJAN, *Senjsko groblje sv. Vida*, *Senjski zbornik*, 19, Senj, 1992, 135-165; Ante GLAVIČIĆ, *Stara i nova groblja, grobovi na području grada Senja i šire okolice (I)*, *Senjski zbornik*, 19, Senj, 1992, 81-108.

Sl. 2. Tlocrt stare romaničke crkve sv. Vida u Senju (stanje 1969.).

0,60 m. Svod lađe i apside bio je bačvast, zasvođen kamenim pločama izvađenim iz obližnjeg "Potoka". S pročelne (zapadne) strane bili su vidljivi ostaci nekih zidića, vjerojatno nosača male lopice-lođe, pretprostora koji je služio za zaštitu od bure i nevremena. Na bočnim zidovima pravokutne apside opažaju se ostaci kamenog svoda i kosine prvotnog i nadograđenog krovišta, koje je bilo na dvije vode. S vanjske i unutarnje strane zidovi su ožbukani. Ne opažaju se tragovi slikanja pa se samo istraživanjem može utvrditi je li bila oslikana. Danas je crkva u žalosnom stanju, nema krova, a pri izgradnji kamenog korita senjskog "Potoka" (oko 1850.), kada se nasipavao okolni teren, unutrašnjost joj je ispunjena materijalom. Osim toga uokolo i u njoj nikla je gusta šikara, pa su ostaci crkve gotovo neuočljivi u okolišu, a prilaz do nje vrlo je otežan. Da bi se crkva kao vrijedni spomenik kulture zaštitila od daljnjeg propadanja, a kao preduvjet za njezinu restauraciju, morat će se urediti okoliš i izvršiti arheološka istraživanja, jer na temelju današnjeg stanja ne možemo sigurno odrediti njezinu dataciju. Zanimljivo je da se s njezine južne strane nalazila mala špilja, koja je danas zatrpana, a mogla je biti u svezi s nekim starijim svetištem. Pritom mislim na pogansko svetište posvećeno Svantovidu ili još ranije rimskom orijentalnom božanstvu Mitri, ali i na kult nekih starokršćanskih svetaca, čije štovanje može biti povezano sa špiljom ili sličnim poluzasvođenim prirodnim prostorom. Na Valvasorovoj slici Senja iz godine 1687. nalazi se izvan gradskih zidina prikaz male crkvice, koju, s obzirom na položaj, identificiram kao crkvu sv. Vida. Crkvice je malih dimenzija, na

pročelju se ističe preslica, a s lijeve neka kućica, možda sakristija. I crkva i objekt imaju dvoslivni krov, pa zaključujem da su još u uporabi. Na prikazu Senja iz godine 1765. na periferiji grada uz cestu nalazi se oznaka *St. Veid*, a malo južnije *Pech* (mala špilja). Na planovima Senja iz 1839., 1857. i 1863. stoji *Vorstand Sanct (ili St.) Veith*.⁷ Budući da se ne spominje crkva nego samo toponim, a tada je već uređeno novo groblje i izgrađena nova crkva, mislim da stara crkva sv. Vida više nije u uporabi. Izgradnju stare crkve sv. Vida zasad okvirno datiram u razdoblje 12. - 14. st., a točnije određenje vremena njezina postanka moći će se dobiti tek nakon arheološkog istraživanja.

Crkva sv. Vida na Drvišici ponad Karlobaga

Karlobag je, uz grad Senj i Sv. Juraj, najznačajnije naselje u Podgorju. Njegovo pomorsko, trgovačko i prometno značenje temelji se na dobrom zemljopisnom položaju uz more podno drevne Drvišice uzduž Vidovačke drage i okolnih prisojnih pašnjaka i šuma u okružju Konjskoga, Šušnja, Ledenika i Oštarija, s vezama na plodne krajeve oko Smiljana, Novoga i Pazarišta ili morskim vezama uz Podgorski kanal i otoke nasuprot kopna. Na žalost, dosad nisu poduzimana veća istraživanja koja bi potvrdila njegovo značenje, koje je tijekom povijesti nedvojbeno bilo veliko.⁸ To zaključujemo na temelju

⁷ Melita VILIČIĆ, *Arhitektonski spomenici Senja*, Rad JAZU, 360, Zagreb, 1971, 113. U Senju i okolici uobičajeno je da se pojedini predjeli nazivaju prema crkvama i samostanima koji su nekad bili ili još danas tamo postoje. Navodim nekoliko primjera. *Sv. Ambroz* je naziv za sjeverozapadni dio grada iznad Škvera. Tu je 1728. sagrađena crkva sv. Ambroza, a srušena je 1955. pri gradnji Jadranske magistrale. Moguće je da je na tom prostoru postojala i starija crkva jer se krajnja sjeverna kula do mora naziva *St. Prossyturm*. *Sv. Martin* naziv je za prostor oko Prve drage, a nazvan je prema crkvi sv. Martina izgrađenoj 1330. Kula Šabac nazvana je prema sv. Sabi. U njezinoj neposrednoj blizini otkrivena je kasnoantička nekropola, što može upućivati na neku raniju kulturnu tradiciju toga prostora. *Abatovo* je naziv za zapadne obronke Trbušnjaka gdje je bila opatija sv. Jurja. *Spasovac* je naziv za uvala gdje je 1375. bila opatija Sv. Spasa. *Sv. Križ* je naziv za prostor u Senjskoj dragi, gdje je od 13./14. st. bila crkva i samostan sv. Križa.

⁸ O značenju i kontinuitetu života u Karlobagu i okolici tijekom starije i novije povijesti dosad nije napisana cjelovita studija. To je razumljivo jer ona zahtijeva prethodna dugotrajna arheološka, povijesna i druga istraživanja. Ipak su se pojedinci u svojim raspravama doticali raznovrsne problematike Karlobaga. Navodim samo neke rasprave u kojima se pak nalazi druga relevantna literatura ili vrela važna za rekonstrukciju povijesti Karlobaga: Marin ZANINOVIĆ, *Antička naselja pod Velebitom*, Senjski zbornik, 8, Senj, 1980, 193-194; Marin ZANINOVIĆ, *Stanovništvo velebitškog Podgorja u antici*, Senjski zbornik, 10-11, Senj, 1983-84, 29-40; Miroslav GLAVIČIĆ, *Zeljeznodobna i antička naselja podno Velebita*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 31(18), Zadar, 1993, 111-112; Stjepan PAVIČIĆ, *Iz starije prošlosti Karlobaga*, Senjski zbornik, 3, Senj, 1966, 359-370; Stjepan SAVITZ-NOSSAN, *Ceste Gospić - Brušane - Baške Oštarije - Karlobag u 18. i 19. st.*, Senjski zbornik, 5, Senj, 1973, 133-151; Zlatko HERKOV, *Statut grada Karlobaga iz 1757. godine*, Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i

dosadašnjih spoznaja i uvida na terenu. O tome svjedoče povijesni izvori i arhivska građa, a ponajviše ostaci materijalne kulture razbacani po obroncima Drvišice i Ognjila, na kojima su utvrđena gradinska naselja. U željezno doba tu je središte "ilirskih" Mentora, koji su nastanjivali susjedni otok Pag, a moguće i Rab. U predrimsko i rimsko doba ovdje je središte zajednice Bekosa, koji su na sjeveru, kako svjedoče međašni natpisi s početka 1. st. nakon Krista,⁹ graničili s Ortoplinima (Stiničanima) i u Velebitu s Parentinima (Kosinjanima i Pazarištanima). Ostaci rimske arhitekture i rimskodobni grobovi, u danas gotovo urušenim lijevama nekoć bujnih vrtova Vidovačke drage svjedočanstvo su postojanja antičkoga grada (*municipium Vegium*). Zidine kuća i bedema utvrđenja (kastruma) iz bizantskog i gotskog razdoblja, kada su ovi krajevi bili pod njihovom upravom (od oko 550. do 600. godine), a onda i ostaci Vidovgrada (stara *Scrissa - Scissela*), upravnog i vjerskog središta prvih doseljenih Hrvata, tada još pogana i poklonika Svantovida, kojega je kasnije zamijenio sv. Vid, u čiju čast vjerojatno knezovi Kurjakovići podižu i posvećuju crkvu, svjedočanstva su povijesti i kontinuiranog života koji se na tom prostoru odvijao od prapovijesti do danas.

Krajem 6. i početkom 7. st. u doba "velike seobe naroda", rimskodobni Vegij je propao, ali su se naselja na Drvišici i obližnjem Ognjilu održala još neko vrijeme, možda i dulje nego što pretpostavljamo s obzirom na staroilirski supstrat, romanizirano pučanstvo koje se zadržalo na obroncima Velebita i stapalo s doseljenim Hrvatima od 7. do 9. st. kada se tu na Drvišici ustrojava plemensko središte župe podgorske,¹⁰ sastavnog dijela "banata Like, Krbave i Gacke". Koncem 8. st. Hrvati su se uz franačku pomoć oslobodili avarske vlasti i tako stvorili preduvjete za ustrojstvo svojih kneževina, Dalmatinske i Posavske Hrvatske. U sastavu Dalmatinske Kneževine nalazio se teritorij Like i "kneževina Gacka - zemlja plemena Gačana", u čijem je pak sastavu zasigurno bio prostor Vinodola, Senja, Podgorja, Brinja, Jezerana, Vrhovina s Dabrima, Otočca, Kosinja, Pazarišta, Perušića, Gospića, Novoga, Počitelja i Svetoga Roka. To bi mogao biti prostor kojim oko 818. - 820. upravlja Borna, knez Gačana ili u širem smislu zemlje Gačana. Borna je bio sposoban vojskovođa koji se istakao u borbi s Avarima, ali je bio upućen i u diplomatske igre moćnih Franaka i Bizanta. Kao franački saveznik, i zbog teritorijalnih razmirica i

Pazinu, 20, Rijeka, 1977, 77-105; Mile BOGOVIĆ, *Restauracija katoličke crkve u Lici i Krbavi nakon oslobođenja od Turaka godine 1869.*, Senjski zbornik, 20, Senj, 1993, 103-118.

⁹ Duje RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Novi Dolabelin "terminacijski" natpis iz okolice Jablanca*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, III. serija, 3, Zagreb, 1968, 63-73.

¹⁰ S. PAVIČIĆ, *Iz starije prošlosti Karlobaga*, 360.

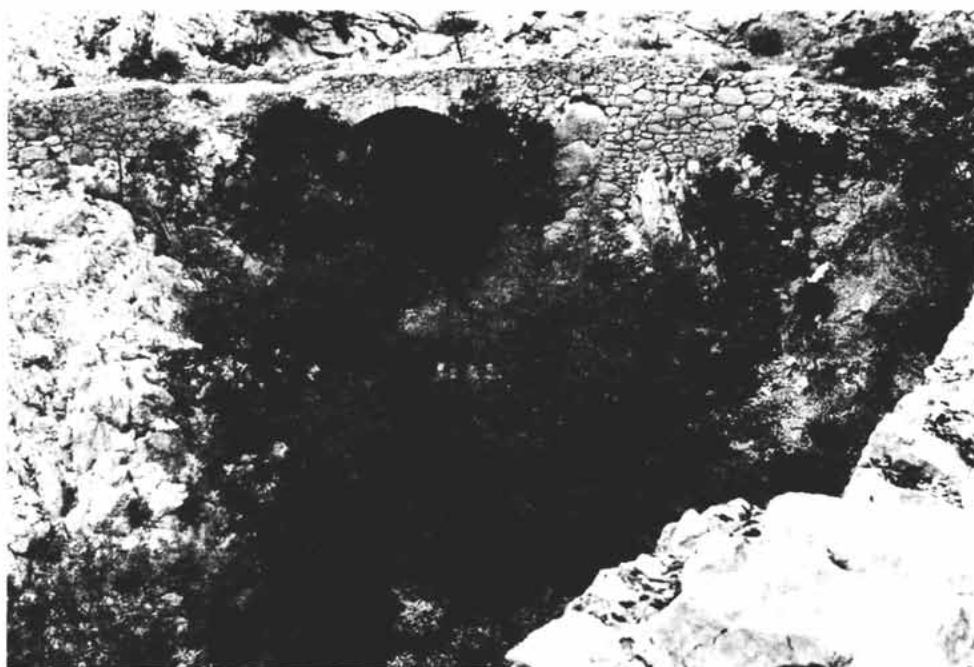
Sl. 3. Pogled s Drvišice - Vidovgrada na ruševine crkve sv. Vida, stari porat, Forticu i Karlobag (snimio A. Glavičić, 1996.).

primata, dolazi u sukob s Ljudevitom, knezom posavskih Hrvata. Korist od toga imali su Franci i Bizant, jer se prolongira osnivanje Dalmatinske Hrvatske i njezino ujedinjenje s Panonskom, koje će uslijediti tek u doba kralja Tomislava.

Teško je vjerovati da su u to doba, dakle na početku 9. st., svi Hrvati primili kršćanstvo djelovanjem franačkih i bizantskih misionara. To posebno vrijedi za one koji su živjeli podalje od mora i dalmatinskih gradova u unutrašnjosti zemlje, kao npr. oni na prostoru Velebita i Kapele. Oni su i dalje štovali bogove i vjeru otaca koju su donijeli sa sobom iz pradomovine iz Zakarpaća ili još udaljenijega Zakavkazja. Osim toga, na prostoru Gačana tada nema ni značajnijega kršćanskog središta.¹¹ Glede crkvenog ustrojstva taj prostor potpadao je pod biskupije u Krku, Rabu, moguće u Ninu i Zadru. Tako je bilo sve do 1157. kada je obnovljena senjska, odnosno 1185. osnovana krbavska biskupija. Jamačno su i Hrvati na ovom prostoru primili kršćanstvo

¹¹ To nipošto ne znači da nije bilo kršćana ili da nitko od Hrvata na tom prostoru nije primio kršćanstvo. Međutim, živeći na periferiji događaja, ljudi su teško napuštali stare, ustaljene tradicije.

Sl. 4. Stari most Karolinske ceste iznad starog porta, a podno Drvišice (snimio A. Glavičić, 1996.).

prije 12. st., ali kako je tekao taj proces, koje su prve hrvatske crkve podignute i drugo s tim u svezi ne možemo utvrditi, jer su arheoloških nalazi materijalne kulture i arhitekture gotovo neznatni, a cijeli je prostor arheološki i povijesno neistražen.¹²

Čini mi se da je staro hrvatsko naselje na Drvišici na prijelazu 13. u 14. st. napušteno. Tada se na suprotnoj strani "starog drvišičkog porta" podiže novo lučko, trgovačko i upravno središte *Scrissa*, koje je od 1322. u posjedu plemena Gusića, tj. knezova Kurjakovića. Oni nešto kasnije na stjenovitoj glavici iznad naselja grade svoje utvrđenje, današnju Forticu. Donje naselje "Baguški grad" utvrđuje se bedemom i kulama. U kakvom su odnosu grad i Fortica ne znamo jer je i taj dio karlobaške povijesti neistražen.

Na čitavom prostoru Karlobaga, pa i šire Podgorja, držim da je najznačajniji arheološki lokalitet kompleks Gradine - staroga Vidovgrada, a unutar njega crkva sv. Vida. Crkva, svjedočanstvo ranogotičkog graditeljstva

¹² Ističem znanstvene prikaze R. Horvata i S. Pavičića u kojima je zasad najopširnije i najpreglednije prikazana hrvatska prošlost Like i Podgorja. Rudolf HORVAT; *Lika i Krbava*, I-II, Zagreb, 1941; S. PAVIČIĆ, *Seobe i naselja u Lici*.

Sl. 5. Ostaci stare Karolinske ceste (izgrađene oko 1740.) podno Drvišice. Na slici Ika Vrban (r. Radošević) iz zaselka Vidovac (snimio A. Glavičić, 1996.).

sagrađena je u 13.-14. st., s pretpostavkom da je na tom mjestu i ranije mogla biti neka crkva ili starohrvatsko pogansko svetište. Naime, kako se kršćanstvo učvršćivalo, tako su nestajala stara svetišta. Na njihovim su mjestima podizana nova, posvećena kršćanskim svecima koji su svojim zaštitnim moćima, pa i tradicijom, odgovarali onim ranijim. Moguće je tako da je tu sv. Vid naslijedio Svantovida. Crkva se nalazi na prisojnom i od bure zaštićenom obronku Drvišice na oko 145. m n.v. i bila je znamenita. Prema sv. Vidu, kojemu je posvećena crkva i koji je zaštitnik ovoga kraja, naselje *Scrissa - Bag* prozvano je kasnije Vidovgrad, draga podno brijega Vidova, a zaselak Vidovac.¹³

¹³ Crkva sv. Vida na Drvišici izgradnjom grada na položaju današnjega Karlobaga, budući da se život seli na drugo mjesto, gubi raniju važnost i značenje. Godine 1459. spominje se čuveno svetište Majke Božje *supra Scrissie*, koje se obnavlja, što znači da postoji i ranije. Mislim da se izraz *supra Scrissie* ne može odnositi na Krasno jer je ono ipak predaleko od Karlobaga. Osim toga iznad Karlobaga postoji crkvice sv. Marije. Više o tome: Petar RUNJE, *Prema izvorima, Povijesne crtice o štovanju Blažene Djevice Marije u Senjskoj i Krbavskoj biskupiji u srednjem vijeku*, Zagreb, 1990, 99; Mile BOGOVIĆ, *Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Matije Marute do Šimuna Kožičića Benje*, Krbavska biskupija u srednjem vijeku, Zbornik radova, Rijeka-Zagreb, 1988, 66, bilj. 119.

Sl. 6. Ostaci romaničke crkve sv. Vida na Drvišici ponad Karlobaga (snimio A. Glavičić, 1996.).

Prvi stručni pregled Gradine izvršio je godine 1900. arheolog dr. J. Brunšmid.¹⁴ Tada je pregledao rimskodobne nalaze u Vidovačkoj dragi i crkvu, koju je izmjerio i napravio njezin tlocrt.¹⁵ Vanjska dužina crkve iznosi 12 m, širina 6,86 m, a debljina zidova varira od 0,60 do 0,90 m.

Pregledom Gradine 10. studenog 1996. utvrdio sam da je crkva sačuvana u manje-više istom stanju kako spominje Brunšmid. Sačuvani su zidovi crkve, uključujući nadogradnje i pročelje s dijelom preslice, i četvrtaste apside. Međutim, iz pročelnog zida ispali su dovratnici i šiljati luk kamenog portala, čiji ostaci danas leže na podu ispred crkve. Sagrađena je na kosom kamenitom terenu koji je usječen i niveliran da bi se dobio prostor za njezinu izgradnju. Kamene kvadre, za koje Brunšmid pretpostavlja da su izrađivani na licu mjesta, slagani su u vodoravne nizove s vanjske i unutarnje strane uz uporabu žbuke. Prednja lađa crkve bila je zasvođena šiljatim kamenim svodom, iznad kojega su

¹⁴ Josip BRUNŠMID, *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, Karlobag (Vegia)*, Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva, n.s., 3, Zagreb, 1898, 92-98.

¹⁵ Tlocrt se čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu, a dobio sam ga na uporabu dobrotom kolegi dr. I. Mimika, kojemu zahvaljujem na suradnji.

Sl. 7. Urušena vrata crkve sv. Vida na Drvišići. Sl. 8. Unutrašnjost crkve sv. Vida na Drvišići. (Snimio A. Glavičić, 1996.)

bile grede dvoslivnog krova. Na grede su bile učvršćene poprečne letvice, a na njih daščice (šimla). Apsida crkve zasvođena je kamenim šiljatim svodom, ali nema krov. Oko crkve, također niti među zidinama stambenih i fortifikacijskih objekata na okolnom prostoru, nisam uočio kupe kanalice niti rimske tegule, pa zaključujem da su objekti bili pokriveni šimlom. Ulaz je u crkvu sa zapada. Na južnoj strani ističu se dva prozorska otvora iz kojih su ispali doprozornici. I na južnoj strani apsida nalazi se prozorski otvor. Lijevi (sjeverni) zid crkve ne lomi se pod pravim kutom, već nastavlja u apsidu. Tu nepravilnost, koja nije dokumentirana kod drugih crkava, objašnjavam pretpostavkom da se radi o nekom starijem objektu koji je samo preadaptiran u crkvu.

Unutarnji zidovi crkve ožbukani su najprije grubom, a onda finom žbukom, koja je zaglađena i mogla je služiti kao podloga za slikanje fresaka. Na zidovima se naziru ostaci nekih slikarija ili nekoga boljeg krećenja u više boja, ali čini se i kao da je prvotna žbuka, odnosno slikarije, naknadno presvučena tankim slojem žbuke. To svakako valja provjeriti istraživanjem.

U zidovima crkve i apsida nalaze se manje udubine nastale ispadanjem kamena iz prvotnog ležišta. U njima su mali zavjetni darovi, koje su vjernici i

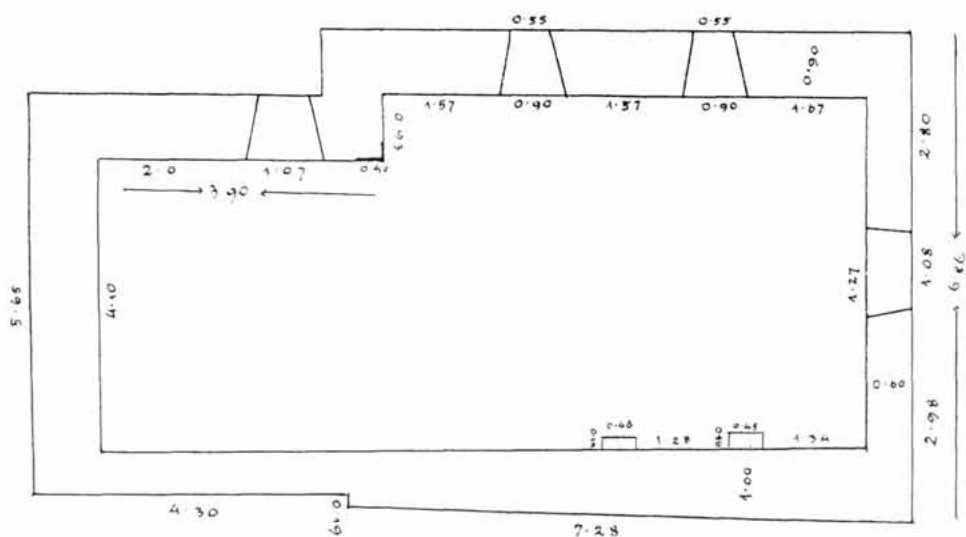

Sl. 9. Zid svetišta crkve sv. Vida na Drvišići (snimio A. Glavičić, 1996.).

štovatelji sv. Vida kao zavjet ostavili pohodivši crkvu na dan sv. Vida. Zavjeti, izloženi su na sva tri zida, odljevi su malih skulptura: torzo bolnoga Krista, Majka Božja, dva mala anđela, detalj posljednje večere, jedna mala glava Isusa s vijencem od trnja. Na zidu o čavlu visi mali vjenčić od planinskoga cvijeća. Sve to djeluje sugestivno, ispunjava toplinom svetište i oživljava kult sveca sv. Vida na čiji se god 15. lipnja tu okupljalo mnoštvo naroda iz Karlobaga i okolice na posve isti način kako to lijepo iznosi dr. N. Crnković opisujući svetište sv. Vida na najvišem paškom vrhu,¹⁶ kojih desetak kilometara zračne linije nasuprot Karlobagu.

Crkva sv. Vida malih je dimenzija i nije odjednom mogla primiti sve vjernike i hodočasnike koji su je pohodili. Zato je ispred nje na otvorenom morao biti podignut improvizirani pomoćni oltar. U traženju takvog rješenja pronašao sam ispred crkve kvadratno postolje izrađeno u tehnici suhozida (veličina: 2 x 2 x 0,60 m). Postolja (oltare) gotovo istih dimenzija i načina izrade dokumentirali smo ispred planinskih crkava Sv. Petar na Malom Libinju i kod

¹⁶ N. CRNKOVIĆ, *Prepoznatljivost starohrvatskih poganskih svetišta...*

Sl. 10. Tlocrt crkve sv. Vida na Drvišici kojega je godine 1900. izradio dr. Josip. Brunšmid (Arheološki muzej Zagreb).

Sv. Ivana na Velikom Libinju, sjeverno od Ivanjske lokve.¹⁷ Kada smo obilazili te crkve stari mještani Modriča i Selina nisu nam znali objasniti njihovu namjenu. Zaključili smo da se radi o improviziranim oltarima na kojima se služila misa za god Sv. Petra i Sv. Ivana Glavosjeka, a kao odgovor ne treba odbaciti mogućnost da su na njima hodočasnici ostavljali svoje darove-zavjete. Stoga, kao pretpostavku, postavljam pitanje ne radi li se možda o reminiscenciji na starodrevna darivanja Svantovida, Peruna ili nekog drugog poganskog božanstva. No, to treba ustanoviti istraživanjem, a ne pretpostavkom.

Jugozapadno od crkve vidi se masivni suhozid, ostatak prapovijesne terase nastale nasipavanjem. Ta slobodna površina bila je prikladna za okupljanje vjernika. Tu se zborilo, igralo i pjevalo, ali i dogovaralo i trgovalo kako se to i danas čini na pučkim svečanostima. Danas je i taj prostor posve zapušten.

Okolo 25 m istočnije od crkve pod stijenama nalaze se ostaci neke veće i važnije građevine,¹⁸ koja je nekada mogla biti u vezi sa crkvom. Njezine

¹⁷ Ante GLAVIČIĆ, *Prilog istraživanju starohrvatske sakralne arhitekture na primorskim padinama Velebita i Velike Kapele (I. dio)*, Senjski zbornik, 9, Senj, 1981-82, 108-111, sl. 50.

¹⁸ Ta i druge zgrade mogle bi biti iz vremena 12.-14. st, tj. pripadaju starohrvatskom naselju koje se naziva *Scrisium* (1251.), pa *Scrisaleum* (1322.), a zatim *Scrissia*, *Scrissa* (1459.), kada počinje dolaziti i pod imenom *Bag*, a to je mjesto na položaju današnjeg Karlobaga. O tome vidi: Zlatko HERKOV, *Statut grada Karlobaga 1757.*, 79.

Sl. 11. Ostaci velike kasnoantičke zgrade s istočne strane crkve sv. Vida na Drvišici (snimio A. Glavičić, 1996.).

dimenzije iznose 10 x 5 m. Zidovi su joj izgrađeni od dobro obrađenih kamenih kvadara poslaganih u vrlo pravilne vodoravne redove. Ulaz je sa zapada, a zgrada je po sredini zidom razdijeljena na dvije prostorije. Južnije od crkve nalaze se ostaci desetak manjih objekata (kuća). Budući da su poredane u nizu i na istoj razini kao i crkva, zaključujem da se radi o ulici staroga naselja koja prati konfiguraciju terena i spomenuti suhozid. Uokolo zgrada i na obronku prema moru nalazi se obilje raznovrsne keramike, pretežito ulomaka rimskodobnih amfora i tegula, ali i žbuke, komada žrvnjeva i brusova, kostiju i školjaka. Uz kuće se nailazi i na pješćenjake zelenkaste boje. Takav se kamen ne nalazi u okolini Karlobaga, ali ga zato ima uz korita potoka na ličkoj strani oko Brušana i Pazarišta. Taj je kamen mekan i pogodan za obradu, ali zasigurno nije služio u graditeljstvu.

Na vrhu Drvišice nalazi se umjetno stvoreni plato, ravan nastala kavanjem kamena za izgradnju bedema i utvrda. Taj utvrđeni dio Gradine možemo promatrati kao središnju točku obrane stanovnika zajednice Bekosa u predrimsko i rimsko doba, a kasnije hrvatskog Vidovgrada. Na platou, na stijenama više do sjeverne strane obrane, stoji zidana i čvrsta kula (kulina). To

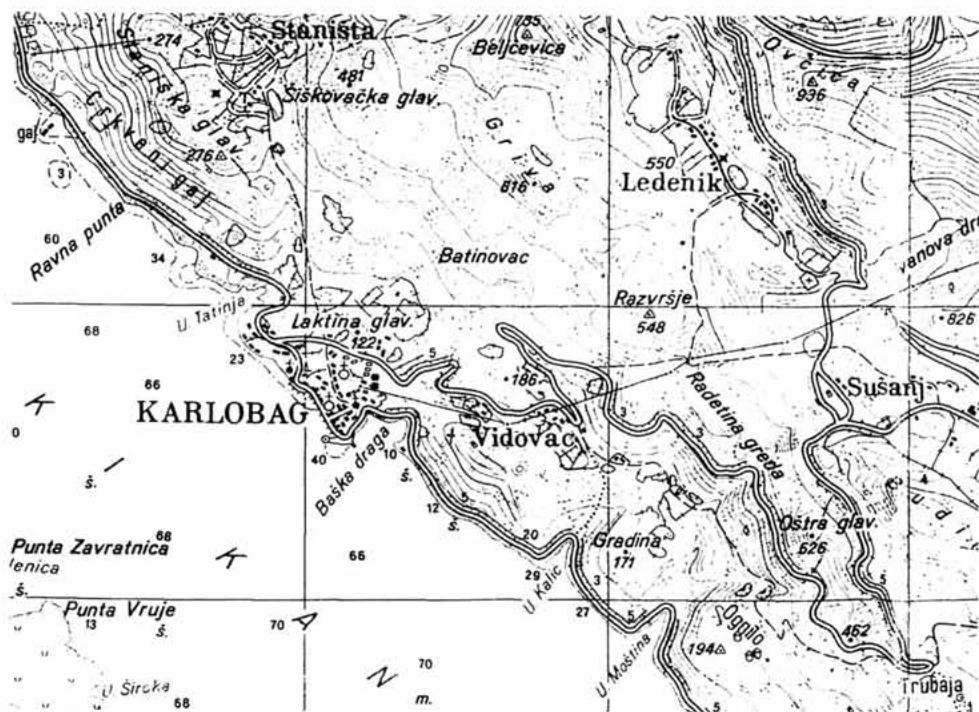

Sl. 12. Ostaci stare utvrde na vrhu Drvišice (snimio A. Glavičić, 1996.).

je jednokatna zgrada veličine 7 x 7 m i visine preko 6 m. Debljina zidova, izgrađenih od nešto većih tesanih kvadara koji su složeni u vodoravne redove i povezani žbukom, iznosi do 1 m. Kula je još dobro sačuvana, bila je izvrsno motrilište u koje se ulazilo samo po drvenim ljestvama ili pak kroz vratašca malo povišena od poda. Tradicija navodi da je to turska kula-džamija, ali to ne stoji jer Karlobag nikada nije bio pod Turcima. Pokušaj njihova naseljavanja spriječili su uskoci i krajišnici. Zanimljiva je utvrda na južnoj strani, koja je osigurana zidanim bedemom, a obranu pojačava strmina stjenovitog obronka prema nižim terasama. U sklopu te utvrde nalazi se bunar. Kružne je osnove (promjer 1,5 m), izgrađen u tehničici suhozida između kojega je radi nepropusnosti utisnuta ilovača. To je prvi slučaj da je u Podgorju na utvrđenju, koje je ranije bilo prapovijesno naselje, i to na najvišem dijelu, utvrđena vodosprema. Danas je zapuštena i zatrpana.

Oko 600 m istočnije od Drvišice, na kraju Vidovačke drage uz stari put prema Lici, nalazi se na Ognjilu drugo važno prapovijesno karlobaško gradinsko naselje, koje je zajedno s onim na Drvišici činilo sustav obrane predrimskog Vegija (Begija). Gradina na Ognjilu nadvisuje cijelo karlobaško područje (194

Sl. 13. Karta Karlobaga i okolice s arheološki zanimljivim lokalitetima Vidovgrad (Drvišica), Gradina i Ognjilo.

m n.v.), a s njezine istočne strane nalaze se dvije špilje - Velika i Mala peč,¹⁹ koje su mogle služiti kao zakloništa i mjesta za stanovanje prvih doseljenika u ove prostore još u doba neolitika ili eneolitika. Stoga bi slojeve u tim špiljama također valjalo arheološki istražiti. Spomenut ću još na prisojnim obroncima Ognjila suhozidine - torove i nastambe pastira, koji su također svjedočanstvo života, radinosti i gospodarstva čovjeka koji na ovim obroncima i Velebitu kontinuirano obitava već tri tisućljeća.

Pri kraju još jednom stičem da je prostor Karlobaga u arheološkom pogledu najzanimljiviji u Podgorju. Sve što sam iznio na temelju uvida na terenu ili samo naznačio pretpostavkama, mora se potkrijepiti, odnosno rasvijetliti kompleksnim arheološkim, povijesnim, etnografskih i topografskim

¹⁹ U posljednjih desetak godina na primorskom obronku Velebita otkriveno je, i djelomice istraženo, više špilja u kojima su utvrđeni ostaci materijalne kulture mlađega kamenog doba (neolitik), kameno-bakrenog (eneolitik) i brončanog doba. Budući da postoji još velik broj neistraženih, i u tom pravcu trebalo bi usmjeriti više pozornosti.

istraživanjima. Pri tome posebnu pozornost treba posvetiti baš srednjovjekovnoj prošlosti Karlobaga.

DIE KIRCHE DES HL. VID IN SENJ UND KARLOBAG

Beitrag zur Erforschung der kirchlichen Objekte des Velebit-Gebirges, II. Teil

Z u s a m m e n f a s s u n g

In diesem Artikel beschreibt der Autor zwei Kirchen des hl. Vid, die eine am Rand der Stadt Senj, und die andere auf dem Berg Drvišica oberhalb von Karlobag. Ihre Entstehung und ihre Titulare erklärt der Autor in Verbindung mit der Kult-Traditionen, dem Glauben der alten Kroaten vor Christianisierung, und dem Kult des hl. Vid in Zusammenhang mit dem heidnischen Kult von Svatovid.

Der Beschreibung der Kirche des hl. Vid oberhalb von Karlobag hat der Verfasser die Beschreibung des Vidovgrad (Drvišica) hinzugefügt. In eiserner Zeit war dort der Mittelpunkt der Gemeinschaft der *Bekosen*, in römischen Zeit das *Municipium Vegium* und im Mittelalter die Einsiedlung und Festung *Scrissa*.

Aus allem gesagten zieht der Autor am Ende des Artikels Folgerung, daß dieser Raum in archäologischer und historischer Hinsicht den interessantesten Raum im Podgorje darstellt, deswegen suggeriert er seine komplexe Erforschung.

THE REMAINS OF THE CHAPELS OF ST. VID AT SENJ AND KARLOBAG

Contribution to the Researches of Sacral Objects of Velebit, Part II

S u m m a r y

The author describes two chapels of St. Vid, one situated on the outskirts of the city of Senj and the other on the hill Drvišica overlooking Karlobag. Their origin and titulare are being explained in the context of a cult-tradition and religion of old Croats before they accepted Christianity, so that the worship of St. Vid can be brought in the connection with the pagan worshipping of Svatovid.

Description of the church of St. Vid overlooking Karlobag has been accompanied by the description of Drvišica (Vidovgrad), where in the Iron Age was the centre of the community of Becos, during Roman Age there was a municipality of *Vegium*, in Middle Ages settlement and fortress *Scrissa*.

At the end, the author makes a conclusion that area has been the most interesting in the district at the foot of a mountain range, either from the archeological or historical point of view, and therefore suggests its complex exploration.